

F J O D O R D O S T O J E V S K I

De eeuwige echtgenoot

Een roman

1870

Biografie

Fjodor Dostojevski (1821–1881)

Fjodor Michajlovitsj Dostojevski werd geboren op 11 november 1821 in Moskou. Na zijn militaire studie in Sint-Petersburg begon hij te schrijven en debuteerde hij in 1845 met *Arme mensen*, dat hem onmiddellijk beroemd maakte. Vier jaar later werd hij gearresteerd als lid van een verboden discussiegroep en ter dood veroordeeld. Op het schavot, blinddoek voor, werd het vonnis omgezet in vier jaar dwangarbeid in Siberië. Die ervaring verwoestte hem en maakte hem tegelijk tot de schrijver die hij zou worden.

Na zijn terugkeer schreef hij de werken die hem onsterfelijk zouden maken: *Misdaad en straf* (1866), *De Idioot* (1869), *De eeuwige echtgenoot* (1870), *Boze geesten* (1872), *De Broers Karamazov* (1880). Elk ervan is een wereld op zich. Zijn psychologische precisie, zijn vermogen om de diepste lagen van het menselijk bewustzijn te doorlichten, zijn gevoel voor de tragikomische absurditeit van het menselijk bestaan — al die kwaliteiten zijn nergens zo geconcentreerd aanwezig als in zijn Petersburgse novellen.

De eeuwige echtgenoot verscheen in 1870 in het tijdschrift *Zaria* en werd onmiddellijk beschouwd als een van zijn meest voltooide en raadselachtige werken. Het boek is korter en compacter dan zijn grote romans, maar even psychologisch vernietigend. Freud analyseerde het; Stefan Zweig schreef er een essay over. Nabokov noemde het een meesterwerk van "bizarre compassie".

Dostojevski stierf op 9 februari 1881 in Sint-Petersburg, op negenenvijftigjarige leeftijd, aan een longbloeding. Zijn begrafenis trok dertigduizend mensen. Tolstoj schreef dat hij de grootste schrijver was die Rusland ooit had voortgebracht.

— *De redactie*

Voorwoord

De eeuwige echtgenoot is een van Dostojevski's minst bekende maar meest fascinerend geconstrueerde werken. Het speelt in Sint-Petersburg in de hitte van de zomer. Veltsjaninov, een man van bijna veertig, cynisch, oud geworden voor zijn tijd, wordt ineens achtervolgd door een anonieme figuur in het zwart — een man die hij vroeger moet hebben gekend maar niet kan plaatsen. Die herkenning, of liever die niet-herkenning, is het beginpunt van een van de meest beklemmende psychologische novellen in de Russische literatuur.

De man blijkt Pavel Pavlovitsj Troesotski te zijn — de man wiens vrouw Veltsjaninov ooit, negen jaar geleden, heeft verleid. Een cuckold, een bedrogen echtgenoot, die nu weduwnaar is. Maar wat wil hij? Wraak? Vergeving? Vriendschap? Het verbluffende aan het boek is dat Dostojevski die vraag nooit eenduidig beantwoordt. Troesotski is tegelijk bedreigend en pathétisch, wrokkig en onderdanig, gevaarlijk en belachelijk. En Veltsjaninov, die denkt dat hij de sterkste is, ontdekt langzaam dat hij zelf ook gevangene is — van zijn schuld, van zijn verleden, van zijn onvermogen om te voelen wat hij zou moeten voelen. De titel verwijst naar een type dat Dostojevski fascineert: de man die altijd tweede is, die altijd de echtgenoot is en nooit de minnaar, die zijn eigen vernedering draagt als een identiteit. Maar het boek wil ook zeggen dat er een eeuwigheid in de relatie zit — dat schuldige en schuldenaar, minnaar en bedrogen echtgenoot, aan elkaar vastgeklonken zijn op een manier die geen van beiden kan verbreken. Het boek is geschreven met een mix van zwarte komedie en psychologische diepgang die uniek is in Dostojevski's werk. Er zijn scènes die bijna farcisch zijn, en scènes die het hart stilzetten. De combinatie is niet toevallig: Dostojevski geloofde dat het menselijk leed en de menselijke belachelijkheid onscheidbaar zijn.

— *De redactie*

Inhoudsopgave

Veltsjaninov	6
De heer met de floers om de hoed	14
Pavel pavlovitsj troesotski	25
De vrouw, de man en de minnaar	35
Liza	42
Een nieuwe gril van een ledigaard	53
De echtgenoot en de minnaar kussen elkaar	60
Liza III	72
Een verschijning	78
Op het kerkhof	87
Pavel pavlovitsj wil trouwen	94
Bij de zahlebinins	104
Wiens kant wint?	132
Sasjenka en nadenka	140
De rekening is verreffend	149
Analyse	158
De eeuwige echtgenoot	167

1

Veltsjaninov

De zomer was aangebroken en, tegen alle verwachting in, bleef Veltsjaninov in Petersburg. De reis naar Zuid-Rusland die hij zich had voorgenomen, was op niets uitgelopen en het einde van zijn rechtszaak liet nog altijd op zich wachten. Die zaak -- een proces over een landgoed -- had een hoogst ongelukkige wending genomen. Drie maanden geleden leek alles nog heel eenvoudig, bijna niet aan te vechten; maar plotseling sloeg alles om. "En inderdaad, alles is ten kwade veranderd!" mompelde Veltsjaninov vaak en met wrevel tegen zichzelf. Hij had een slim, duur en gerenommeerd advocaat in de arm genomen en spaarde geen geld; maar uit ongeduld en gebrek aan vertrouwen had hij zich laten verleiden zelf ook in de zaak te gaan wroeten. Hij las stukken door, stelde memoriën op die zijn advocaat botweg afwees, holde van de ene rechtbank naar de andere, verzamelde bewijzen en hinderde waarschijnlijk alles; de advocaat klaagde althans steen en been en probeerde hem naar een buitenhuis te sturen. Maar Veltsjaninov kon er niet toe komen weg te gaan. Het stof, de benauwde hitte, de witte nachten van Petersburg die de zenuwen altijd zo prikkelen -- dat was wat hij in de stad opzocht. Zijn appartement lag vlak bij de Grote Schouwburg; hij had het pas betrokken en ook dat was een teleurstelling. "Alles loopt mis!" dacht hij. Zijn prikkelbaarheid nam met de dag toe; maar hij leed al jaren aan zenuwachtigheid en hypochondrie.

Hij was een man die een vol en veelbewogen leven achter de rug had, hij was allerminst jong meer -- achtendertig, negenendertig misschien -- en zijn "ouderdom", zoals hij het zelf noemde, was "volkomen onverwacht" over hem gekomen; maar hij beseftte dat hij niet zozeer door de jaren oud was geworden

als wel door de kwaliteit ervan, en dat de afname van zijn krachten veeleer van binnenuit kwam dan van buitenaf. Uiterlijk maakte hij nog altijd een sterke, gezonde indruk. Hij was lang, stevig gebouwd, met dik, vlasblond haar waarin geen spoor van grijs te bekennen viel en een lange, lichte baard die bijna tot halverwege zijn borst reikte; op het eerste gezicht leek hij wat lomp en onhandig, maar wie beter keek, zag meteen dat hij een man van uitstekende komaf was, die ooit de opvoeding van een edelman had genoten. Veltsjaninovs manieren waren nog altijd vrij, zelfverzekerd en zelfs innemend, ondanks de knorrigheid en laksheid die hij zich had aangewend. En zelfs nu nog bezat hij een rotsvaste, bijna aanmatigend hooghartige zelfverzekerdheid waarvan hij de diepte zelf niet vermoedde, hoewel hij niet alleen intelligent was, maar soms ook werkelijk verstandig, bijna ontwikkeld en onmiskenbaar begaafd. Zijn open, blozende gezicht had vroeger een vrouwelijke zachtheid van teint gehad die vrouwen aantrok; en ook nu zeiden sommige mensen nog wel eens als ze hem zagen: "Wat een toonbeeld van gezondheid! Wat een kleur!" En toch werd dat toonbeeld van gezondheid wreed gekweld door zenuwdepressies. Zijn ogen waren groot en blauw; tien jaar geleden hadden ze een grote bekoring bezeten: ze straalden zo helder, zo vrolijk, zo zorgeloos dat ze iedereen die met hem in aanraking kwam onvermijdelijk aantrokken. Nu hij tegen de veertig liep, was die helderheid en opgewektheid bijna gedoofd. Die ogen, die al door fijne rimpeltjes omgeven waren, begonnen de cynische blik te verraden van een uitgebluste man met twijfelachtige zeden, een dubbellhartigheid, een steeds scherper wordende ironie en nog een andere, nieuwe nuance: een zweem van droefheid en pijn -- een soort afwezige droefheid, alsof het nergens in het bijzonder over ging en toch hevig. Die droefheid viel vooral op als hij alleen was. En vreemd genoeg: deze man die nog maar een paar jaar geleden zo dol was op rumoerig plezier, zorgeloos en goedgeluimd, die zulke voortreffelijke moppen kon vertellen, hield nu nergens meer zo van als van volstreekte eenzaamheid. Hij had opzettelijk een groot aantal bekenden laten vallen die hij ook nu nog niet had hoeven laten vallen, ondanks zijn geldelijke moeilijkheden. Zijn ijdelheid speelde daarin zeker een rol. Met zijn ijdelheid en wantrouwen had hij de omgang met zijn oude kennissen niet kunnen verdragen. Maar

gaandeweg begon zelfs zijn ijdelheid in die eenzaamheid een ander karakter aan te nemen. Ze nam niet af, integendeel; maar ze ontwikkelde zich tot een heel bijzondere soort ijdelheid die nieuw voor hem was; ze begon soms te lijden onder andere oorzaken -- onverwachte oorzaken die vroeger volstrekt ondenkbaar zouden zijn geweest, oorzaken van "hogere orde" dan ooit tevoren -- "als men dat zo mag noemen, als er inderdaad hogere en lagere oorzaken bestaan...". Dat voegde hij er zelf aan toe.

Ja, zover was het met hem gekomen; hij piekerde over allerlei hogere ideeën waar hij vroeger geen twee keer over nagedacht zou hebben. In zijn eigen gedachten en in zijn geweten noemde hij "hoger" alle ideeën waarover hij (tot zijn verbazing) in zijn hart niet kon lachen -- zoiets had hij nooit eerder meegemaakt -- in zijn geheime hart natuurlijk; in gezelschap lag dat anders! Hij wist heel goed dat hij, zodra de gelegenheid zich voordeed, de volgende dag al, ondanks alle plechtige en eerbiedige voornemens van zijn geweten, met volmaakte kalmte afstand zou doen van al die "hogere ideeën" en er als eerste de spot mee zou drijven, zonder natuurlijk iets toe te geven. En zo ging het ook werkelijk, ondanks een zekere, en inderdaad aanzienlijke, onafhankelijkheid van denken die hij de laatste tijd had verworven ten koste van de "lagere ideeën" die hem tot dan toe in hun greep hadden gehouden. En hoe vaak schaamde hij zich 's morgens niet voor de gedachten en gevoelens die hem 's nachts slapeloos hadden gekweld! De laatste tijd leed hij voortdurend aan slapeloosheid. Hij had al een poosje gemerkt dat hij over alles buitensporig gevoelig was geworden, over kleinigheden zowel als over belangrijke zaken, en daarom nam hij zich voor zo min mogelijk op zijn gevoelens te vertrouwen. Maar sommige feiten kon hij niet negeren, feiten waarvan hij de werkelijkheid moest erkennen. De laatste tijd veranderden zijn gedachten en gewaarwordingen 's nachts soms volledig en waren ze meestal totaal anders dan die hem overdag bij daglicht bezochten. Dat trof hem -- en hij raadpleegde er zelfs een vooraanstaand arts over die toevallig een kennis van hem was; hij sprak er natuurlijk schertsend over. Het antwoord dat hij kreeg, luidde dat de verandering van ideeën en gewaarwordingen, ja zelfs het bezit van twee geheel

verschillende reeksen gedachten en gewaarwordingen, een algemeen verschijnsel was bij mensen "die denken en voelen", dat de overtuigingen van een heel leven soms onder de sombere invloed van de nacht en de slapeloosheid volkomen konden omslaan; dat men zonder reden of aanleiding de meest ingrijpende beslissingen nam; maar dat dit natuurlijk maar tot op zekere hoogte gold -- en dat als iemand zich te bewust was van die dubbelheid in zijn gevoelens, zodat het een bron van lijden voor hem werd, dit zeker een symptoom was van een naderende ziekte; en dan moesten er onmiddellijk maatregelen worden genomen. Het beste was een radicale verandering van levenswijze, een ander dieet, of zelfs een reis. Een laxermiddel kon natuurlijk ook helpen.

Veltsjaninov wilde niet meer horen; maar in zijn eigen ogen was het afdoende bewezen dat het om een ziekte ging.

"Dus dit alles is niets dan ziekte, al die 'hogere ideeën' zijn louter ziekte en niets meer!" riep hij soms verontwaardigd tegen zichzelf. Hij was er zeer tegen om dit toe te geven.

Spoedig echter begon wat zich uitsluitend 's nachts had voorgedaan zich ook overdag voor te doen, alleen met meer bitterheid dan 's nachts, met woede in plaats van berouw, met ironie in plaats van ontroering. Wat er werkelijk gebeurde, was dat bepaalde voorvallen uit zijn verleden, zelfs uit een heel ver verleden, plotseling en god mag weten waarom steeds vaker in zijn gedachten terugkeerden, maar op een heel eigenaardige manier. Veltsjaninov klaagde al lang over geheugenverlies: hij vergat de gezichten van kennissen, die beledigd waren als hij hen op straat niet groette; hij vergat soms volkomen een boek dat hij maanden geleden had gelezen; en toch, ondanks dat dagelijks merkbare geheugenverlies (dat hem grote onrust baarde), kwamen nu juist zaken uit het verre verleden, dingen die tien of vijftien jaar lang volkomen vergeten waren, soms plotseling met een verbazende nauwkeurigheid van details en indrukken in hem op, zodat het leek of hij ze opnieuw beleefde. Sommige feiten die hij zich herinnerde waren zo volledig vergeten dat het hem een wonder leek dat ze terugkwamen. Maar dat was nog niet alles, en welke man van ervaring heeft

geen enkele eigenaardige herinnering? Het ging erom dat alles wat terugkwam nu met een heel nieuw, verrassend en tot dan toe ondenkbaar gezichtspunt kwam, alsof iemand het met opzet zo leidde. Waarom troffen sommige dingen die hij zich herinnerde hem nu als regelrechte misdaden? En het ging niet alleen om het oordeel van zijn verstand: hij zou weinig vertrouwen hebben gehad in zijn sombere, eenzame en zieke geest; maar het kwam tot vloeken en bijna tot tranen, innerlijke tranen. Twee jaar geleden zou hij niet geloofd hebben dat hij ooit tranen zou storten! In het begin waren de herinneringen eerder vernederend dan sentimenteel: hij dacht aan mislukkingen en vernederingen in gezelschap; hij herinnerde zich bijvoorbeeld hoe hij door een intrigant was belasterd en daardoor de toegang tot een bepaald huis was ontzegd; hoe hij, niet zo lang geleden nog, openlijk en onmiskenbaar was beledigd en de belediger niet tot een duel had uitgedaagd; hoe hij in een kring van heel mooie vrouwen het onderwerp was geworden van een uiterst geestige epigram en geen passend antwoord had gevonden. Hij dacht zelfs aan een paar onbetaalde schulden -- onbetekenend weliswaar, maar schulden van eer -- aan mensen die hij niet meer bezocht en zelfs kwaad over sprak. Ook kwelde hem (maar alleen in zijn slechtste ogenblikken) de gedachte aan de twee vermogens, allebei aanzienlijk, die hij op de domste mogelijke manier had verworven. Maar spoedig begon hij zich dingen van "hogere orde" te herinneren.

Plotseling bijvoorbeeld, zonder enige aanleiding, herinnerde hij zich de vergeten, volkomen vergeten gestalte van een onschuldige, grijsaardige en belachelijke oude klerk, die hij ooit, heel lang geleden, volkomen straffeloos in het openbaar had beledigd, louter om zijn eigen ijdelheid te strelen, louter voor een grappige en geslaagde kwinkslag die naverteld werd en zijn aanzien verhoogde. Het voorval was zo volledig vergeten dat hij zich zelfs de achternaam van de oude man niet meer kon herinneren, hoewel alle omstandigheden van het voorval hem nu met ongelooflijke helderheid voor de geest stonden. Hij herinnerde zich duidelijk dat de oude man zijn dochter verdedigde, een ongehuwde dochter die niet meer piepjong was en in de stad het onderwerp van geroddel was geworden. De oude man had boos

geantwoord, maar barstte plotseling in tranen uit voor het hele gezelschap, wat opschudding veroorzaakte. Ze hadden hem ten slotte als grap dronken gevoerd met champagne en zich kostelijk vermaakt. En nu, zonder enige aanleiding, herinnerde Veltsjaninov zich hoe die arme oude man had gesnikt en zijn gezicht in zijn handen had verborgen als een kind, en plotseling leek het hem alsof hij het nooit vergeten was. En vreemd genoeg: destijds had hem alles heel amusant geleken, vooral sommige details, zoals de manier waarop hij zijn gezicht bedekte; maar nu was het precies omgekeerd.

Later herinnerde hij zich hoe hij, louter als grap, de heel mooie vrouw van een schoolmeester had belasterd, en hoe die laster de oren van de echtgenoot had bereikt. Veltsjaninov had kort daarna de stad verlaten en nooit geweten wat de uiteindelijke gevolgen van zijn laster waren geweest, maar nu begon hij zich voor te stellen hoe het allemaal had kunnen aflopen -- en wie weet hoe ver zijn verbeelding daarin niet zou zijn gegaan als deze herinnering niet plotseling was opgevolgd door een veel recentere aan een jong meisje uit de arbeidersklasse, tot wie hij zich zelfs niet aangetrokken had gevoeld en over wie hij, naar hij moest toegeven, zich eigenlijk schaamde. Toch had hij haar, zonder dat hij precies wist waarom, in moeilijkheden gebracht en haar en zijn kind eenvoudig in de steek gelaten zonder zelfs maar afscheid te nemen (hij had inderdaad geen tijd te verliezen), toen hij Petersburg verliet. Een heel jaar lang had hij geprobeerd dat meisje op te sporen, maar zonder succes. Het leek wel of hij honderden van zulke herinneringen had -- en elke bracht er tientallen andere met zich mee. Gaandeweg begon ook zijn ijdelheid eronder te lijden.

We zeiden al dat zijn ijdelheid was ontaard in iets bijzonders. Dat was waar. Op sommige ogenblikken (zeldzame ogenblikken weliswaar) vergat hij zichzelf zover dat hij zich niet meer schaamde geen eigen rijtuig te hebben, dat hij te voet van de ene rechtbank naar de andere sjokte, dat hij wat slordiger in zijn kleding werd. En als een bekende hem op straat met een spottende blik had aangekeken of hem eenvoudigweg niet herkende, zou hij werkelijk trots genoeg zijn geweest om hem voorbij te lopen zonder een spier te vertrekken. Zijn onverschilligheid zou oprecht zijn geweest, niet voor de show. Natuurlijk

gold dat alleen bij vlagen: het waren slechts momenten van vergeetachtigheid en zenuwprickeling, maar toch werd zijn ijdelheid gaandeweg minder gevoelig voor de zaken die haar vroeger raakten, en richtte ze zich op één enkele vraag die hem voortdurend achtervolgde.

"Waarom zou je denken," begon hij soms spottend bij zichzelf te overwegen (en bijna altijd begon hij spottend als hij over zichzelf nadacht), "waarom zou je denken dat iemand daarboven eropuit is mijn zeden te hervormen en me deze vervloekte herinneringen en 'tranen van berouw' stuurt! Laat het zo zijn, maar het is allemaal nutteloos! Het is allemaal schieten met losse flodders! Alsof ik niet zeker wist, zekerder dan zeker, dat ik ondanks deze buien van tranerig berouw en zelfverwijt geen greintje zelfstandigheid bezit voor al mijn dwaze middelbare leeftijd! Want als morgen dezelfde verleiding zich voordoet, als de omstandigheden het bijvoorbeeld in mijn belang maken om het gerucht te verspreiden dat de vrouw van de schoolmeester geschenken van me had aangenomen, dan zou ik het zeker verspreiden, ik zou geen moment aarzelen -- en het zou nog erger zijn, nog gemener dan de eerste keer, juist omdat het de tweede keer zou zijn en niet de eerste. Ja, als ik nu weer beledigd zou worden door dat kleine prinsje wiens been ik elf jaar geleden heb afgeschoten, hoewel hij de enige zoon van zijn moeder was, dan zou ik hem onmiddellijk uitdagen en hem weer tot krukken veroordelen. Dus het zijn niets dan losse flodders, er zit geen enkele zin in! En wat heeft het voor zin het verleden te herinneren als ik geen enkele macht heb om aan mezelf te ontsnappen?"

En hoewel het avontuur met de vrouw van de schoolmeester zich niet herhaalde, hoewel hij niemand anders tot krukken veroordeelde, alleen al de gedachte dat het onvermijdelijk hetzelfde zou aflopen zodra dezelfde omstandigheden zich voordeden, doodde hem bijna... soms. Men kan werkelijk niet voortdurend lijden aan herinneringen; tussendoor kan men rusten en zich vermaken.

En dat deed Veltsjaninov inderdaad: hij was bereid zich tussendoor te vermaken; toch werd zijn verblijf in Petersburg met de tijd steeds

onaangenamer. Juli naderde. Soms had hij opwellingen van vastberadenheid om alles op te geven, de rechtszaak en al het andere, en zomaar weg te gaan, zonder om te kijken, plotseling, op een impuls, bijvoorbeeld naar de Krim. Maar meestal lachte hij er een uur later al om en verachtte hij het idee: "Die vervloekte gedachten zullen niet ophouden me naar het zuiden te sturen als ze eenmaal begonnen zijn en als ik enig gevoel voor fatsoen heb, dus wegvluchten is nutteloos, en eigenlijk ook overbodig.

"En waarom zou ik wegvluchten?" ging hij somber door met piekeren; "het is hier zo stoffig, zo benauwd, alles in huis is zo'n rommel. In die gerechtsgebouwen waar ik tussen al die drukke mensen rondhang, heerst zo'n geren van muizen, zo'n massa vuile zorgen! Al die mensen die in de stad zijn gebleven, al die gezichten die van 's morgens vroeg tot 's avonds laat voorbijflitsen en zo naïef en open hun eigenliefde, hun argeloze aanmatiging, de lafheid van hun kleine zieltjes, de lafhartigheid van hun kleine aard verraden -- dat is, serieus gesproken, een paradijs voor een melancholieke man! Alles ligt open en bloot, alles is duidelijk, niemand vindt het nodig iets te verbergen zoals onze adel dat doet op hun buitenhuizen of in het buitenlandse badleven -- en daarom verdient het meer respect, al was het maar om die openheid en eenvoud!... Ik ga niet weg! Ik blijf hier, al barst ik!"

2

De heer met de floers om de hoed

Het was de derde juli. De hitte en de bedompte lucht waren ondraaglijk. Veltsjaninov had een drukke dag achter de rug; hij had de hele ochtend door de stad gehold en gereden, van het ene adres naar het andere, en 's avonds stond hem een onvermijdelijk bezoek te wachten aan een heer -- een advocaat en werkelijk staatsraad -- van wie hij hoopte hem verrassend in diens buitenhuis te treffen. Om zes uur stapte Veltsjaninov eindelijk een restaurant binnen (het eten was niet om over naar huis te schrijven, al werd er Frans gekookt) aan de Nevski Prospekt, vlak bij de Politiebrug. Hij nam plaats aan zijn vaste tafeltje in de hoek en bestelde het dagsmenu.

Hij at altijd het menu voor een roebel en betaalde extra voor de wijn; hij beschouwde dat als een offer aan zijn wankelende financiën en als een daad van verstandigheid. Hoe hij zulke kost door zijn keel kon krijgen, verbaasde hem soms, maar hij werkte alles tot de laatste kruimel naar binnen -- en telkens met een eetlust alsof hij drie dagen niet gegeten had. "Er zit iets ziekelijks in," mompelde hij wel eens tegen zichzelf als hij het merkte. Maar deze keer ging hij met een bijzonder slecht humeur aan tafel zitten, smet zijn hoed nijdig neer, plantte zijn ellebogen op het tafelblad en verviel in gepeins.

Hoewel hij doorgaans hoffelijk kon zijn en soms hooghartig onaangedaan bleef, zou hij nu, als iemand in de buurt lawaai had gemaakt of de kellner hem niet meteen begrepen had, vast en zeker als een huzarenofficier tekeer zijn gegaan en misschien een scène hebben getrap.

De soep werd voor hem neergezet. Hij pakte de soeplepel, maar nog voor hij kon opscheppen liet hij hem vallen en veerde bijna overeind. Een

plotselinge gedachte schoot door hem heen: op datzelfde ogenblik -- en god weet hoe -- drong het tot hem door wat de oorzaak was van zijn neerslachtigheid, van die bijzondere, extra zware neerslachtigheid die hem de laatste dagen onafgebroken had gekweld, zich om een onbekende reden aan hem had vastgehecht en zich om een even onbekende reden niet liet afschudden; nu zag hij het ineens haarscherp en overduidelijk.

"Het is die hoed," mompelde hij alsof hem een openbaring ten deel viel. "Het is niets anders dan die vervloekte bolhoed met dat smerige rouwfloers dat de hele ellende veroorzaakt!"

Hij begon na te denken -- en hoe langer hij nadacht, hoe somberder hij werd en hoe vreemder hem het hele voorval toescheen.

"Maar... het is geen avontuur," wierp hij tegen, wantrouwig tegenover zichzelf. "Alsof er ook maar iets avontuurlijks aan was!"

Wat er gebeurd was, kwam op het volgende neer. Bijna twee weken geleden (hij wist het niet precies meer, maar het leek hem van wel twee weken) had hij ergens op straat, vlak bij de hoek van de Podjatsjeskajastraat en de Mesjtsjanskajastraat, voor het eerst een heer met floers om de hoed ontmoet. De man zag eruit als iedereen, er was niets bijzonders aan hem, hij liep snel voorbij, maar staarde Veltsjaninov net iets te strak aan en trok om een of andere reden meteen sterk de aandacht. Zijn gezicht kwam Veltsjaninov bekend voor. Hij moest hem ooit ergens gezien hebben. "Maar ik heb in mijn leven duizenden gezichten gezien, ik kan ze niet allemaal onthouden!"

Nog geen twintig stappen verder leek hij de ontmoeting al vergeten, ondanks de eerste indruk. Toch bleef die indruk de hele dag hangen -- en het was een eigenaardige indruk, een vaag, onbestemd ergernis die nergens op sloeg. Twee weken later herinnerde hij zich alles nog haarscherp; hij herinnerde zich ook wat hem destijds ontgaan was -- namelijk waar die ergernis vandaan kwam; en hij had het zo volkomen gemist dat hij die avond zijn slechte humeur niet eens in verband had gebracht met de ontmoeting van die ochtend.

Maar de heer liet er geen gras over groeien om zich opnieuw in Veltsjaninovs gedachten te dringen: de volgende dag liep hij hem weer tegen het lijf op de Nevski, en weer keek hij hem op een merkwaardige manier aan. Veltsjaninov vervloekte hem in stilte en vroeg zich meteen daarna af waarom hij hem vervloekte. Het is waar dat sommige gezichten meteen een onverklaarbare, doelloze afkeer oproepen.

"Ja, ik heb hem ergens ontmoet," mompelde hij bedachtzaam, een uur na de ontmoeting. En de rest van de avond bleef hij in een slecht humeur; 's nachts had hij zelfs een nare droom, en toch kwam het geen moment bij hem op dat de oorzaak van deze nieuwe neerslachtigheid niets anders was dan die rouwende heer, hoewel hij die avond geen seconde aan hem dacht! Hij ergerde zich er zelfs aan dat zo'n "ellendig sujet" zo lang zijn aandacht in beslag kon nemen en zou het beslist vernederend hebben gevonden om zijn onrust aan hem toe te schrijven, als het ooit in hem opgekomen was.

Twee dagen later ontmoetten ze elkaar weer, te midden van een menigte die van een van de Nevski-stoombootjes stapte. Deze derde keer was Veltsjaninov bereid te zweren dat de heer met het floers hem herkende en op hem afstormde, maar in de drukte werd hij meegesleurd; het leek hem zelfs dat hij de "brutaliteit" had gehad zijn hand uit te steken; misschien had hij zelfs zijn naam geroepen. Dat laatste had Veltsjaninov niet duidelijk gehoord, maar... "Wie is die ploert eigenlijk, en waarom komt hij niet gewoon naar me toe als hij me werkelijk kent en zo graag contact wil?" dacht hij woedend terwijl hij in een rijtuig stapte en naar het Smolny-klooster reed. Een halfuur later lag hij ruzie te maken met zijn advocaat, maar 's avonds en 's nachts werd hij opnieuw overvallen door de meest weerzinwekkende en fantastische aanval van scherpe neerslachtigheid. "Krijg ik soms een galaanval?" vroeg hij zich ongerust af terwijl hij zichzelf in de spiegel bekeek.

Dat was de derde ontmoeting. Daarna volgden vijf dagen achtereenvolgend zonder dat hij "iemand" zag, geen spoor van de ploert. En toch spookte de heer met het floers om de hoed voortdurend door zijn hoofd. Tot zijn verbazing betrapte Veltsjaninov zichzelf erop dat hij dacht: "Wat mankeert me

toch -- ben ik soms ziek vanwege hem, of wat? Hm!... Hij zal het in Petersburg ook wel druk hebben -- en voor wie draagt hij eigenlijk rouw? Hij heeft me duidelijk herkend, maar ik hem niet. En waarom dragen die mensen floers? Het past eigenlijk niet bij hem... Als ik hem beter bekijk, herken ik hem vast..."

En iets roerde vaag in zijn geheugen, als een bekend maar op dat moment vergeten woord dat men met man en macht probeert terug te halen; men kent het heel goed, men weet dat men het kent; men weet precies wat het betekent, men is er vlakbij en toch wil het niet komen, hoe men ook zijn best doet.

"Het was... Het was lang geleden... ergens... Er was... er was... verduiveld nog aan toe, wat er ook was of niet was..." riep hij ineens nijdig. "Het is de moeite niet waard mezelf te verlagen en te vernederen om die ellending..."

Hij werd woedend, maar 's avonds, toen hij zich ineens herinnerde dat hij die ochtend woedend was geweest, "verschrikkelijk" woedend, vond hij dat uitermate onaangenaam; het leek hem alsof iemand hem op iets schandelijks had betrap. Hij was verbijsterd en verbaasd.

"Dus er moeten redenen zijn waarom ik zo kwaad word... om niets... om een vage herinnering..." Hij maakte de gedachte niet af.

De volgende dag voelde hij zich kwader dan ooit, maar nu meende hij er grond voor te hebben en volkomen gelijk te hebben in zijn woede; "het is ongehoorde brutaliteit," dacht hij. Wat er gebeurd was, was de vierde ontmoeting. De heer met floers om de hoed was plotseling weer opgedoken, alsof hij uit de grond verrezen was. Veltsjaninov had net die onmisbare werkelijke staatsraad op straat aangetroffen, die hij nog steeds achtervolgde en van wie hij hoopte hem verrassend in diens buitenhuis te pakken te krijgen; want de heer, die Veltsjaninov nauwelijks kende hoewel het zo noodzakelijk was hem te spreken over zijn zaak, glipte hem die keer net zo goed door de vingers als tevoren en ontliep hem kennelijk opzettelijk. Verheugd dat hij hem eindelijk gevonden had, liep Veltsjaninov haastig naast hem mee, keek hem in het gezicht en spande zich tot het uiterste in om de sluwe oude vos tot een gesprek te bewegen over een bepaald onderwerp waarin die zich misschien

onvoorzichtig genoeg zou verspreken over de feiten waar hij al zo lang naar op zoek was; maar de listige oude man had zijn eigen plannen en hield hem met gelach of zwijgen af -- en juist op dat hoogst boeiende moment ontwaarde Veltsjaninov aan de overkant van de straat de heer met floers om de hoed. Hij stond daar naar hen beiden te kijken -- hij bespiedde hen, dat was duidelijk, en leek hen uit te lachen.

"Verduiveld!" riep Veltsjaninov woedend uit terwijl hij de staatsraad bij diens bestemming achterliet en zijn mislukking aan de plotselinge verschijning van die "brutale kerel" toeschreef. "Verduiveld! Loert hij soms op me? Hij volgt me duidelijk. Misschien door iemand ingehuurd, en... en... en, bij god! Hij lachte me uit! Bij god! Ik sla hem in elkaar... Jammer dat ik geen stok bij me heb! Ik koop een stok! Ik laat dit niet over mijn kant gaan. Wie is hij? Ik wil weten wie hij is."

Drie dagen na deze vierde ontmoeting zat Veltsjaninov in zijn restaurant, zoals we hem beschreven hebben, werkelijk ontdaan en zelfs enigszins verslagen. Hij kon het zelf niet ontkennen, ondanks al zijn trots. Ten slotte moest hij, toen hij alle omstandigheden op een rijtje zette, wel vermoeden dat al zijn neerslachtigheid -- al die bijzondere somberheid en onrust die de laatste veertien dagen aanhield -- door niemand anders veroorzaakt werd dan door deze rouwende heer, "hoezeer een nul hij ook mocht zijn".

"Ik mag dan een hypochonder zijn," dacht Veltsjaninov, "en daarom geneigd een molshoop tot een berg te maken, maar wordt het er beter van als dit alles misschien alleen maar verbeelding is! Want als elke schurk van dat allooi me op deze manier van streek kan maken, dan... dan..."

Zeker, bij de ontmoeting van die dag (de vijfde), die Veltsjaninov zo had opgewonden, bleek de berg weinig meer dan een molshoop: de heer was zoals gewoonlijk langs hem geschoten, maar deze keer zonder hem aan te kijken en zonder, zoals tevoren, te verraden dat hij hem herkende; integendeel, hij sloeg de ogen neer en leek er alles aan te doen om niet opgemerkt te worden. Veltsjaninov draaide zich om en riep zo hard hij kon: